

วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้
Pedagogical Approaches to Foster Students' Thinking
in John Dewey's Philosophy of Education

พระมหาวัชรธรรม ศรีชัย
Pramaha Waruntorn Srikhuy^๑

Received: July 10, 2025 Revised: August 8, 2025

Accepted: September 2, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากงานเขียนของจอห์น ดิวอี้ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ส่วนวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน มี ๒ วิธี ได้แก่ (๑) การสอนแบบสะท้อนคิด หมายถึง การฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาไตร่ตรองความเชื่อ คั่นคว้าหาหลักฐานเพื่อยืนยัน หรือหักล้างความเชื่อ นั้นทั้งนี้ครูจะต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการฝึกฝนการสะท้อนคิด พร้อมทั้ง ควรฝึกฝนผู้เรียนตั้งแต่เยาว์วัย (๒) การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ หมายถึง การมอบหมายให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือทำบางอย่างในสถานการณ์จริง และกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดในสถานการณ์จริงนั้น

คำสำคัญ : ความคิด, จอห์น ดิวอี้, ปรัชญาการศึกษา, วิธีการสอน

Abstract

This research article aims to study teaching methods that promote students' thinking in John Dewey's philosophy of education. This study employed documentary research, which involved gathering data from the writings of John Dewey and conducting a content analysis to analyze the data. The research found that the aim of education according to Dewey's philosophy is to creatively build experiences based on learners' interests in order to foster their continuous development or growth. As for the teaching methods that promote learners' thinking, there are two main approaches: (1) Reflective teaching – This refers to training learners to examine and

^๑ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ / Department of Philosophy and Religion Faculty of Humanities, Kasetsart University

Email: warantorn999@gmail.com

^๒ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปรัชญาวิธีการสอนโดยบูรณาการจากพัฒนาการนิยามทางการศึกษาและพุทธปรัชญา”

reflect on their beliefs, as well as to search for evidence to either confirm or refute those beliefs. Teachers must create a conducive and supportive environment for cultivating reflective thinking, and it is recommended that such training begin from an early age. (2) Teaching through stimulating thought in experience – This involves assigning learners to engage in hands-on activities or real-life situations and encouraging them to think critically and reflectively within those actual contexts.

Keywords: thinking, John Dewey, educational philosophy, teaching methods

๑. บทนำ

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เป็นนักปรัชญาและนักการศึกษา แนวคิดของเขาทรงอิทธิพลมากที่สุด ในศตวรรษที่ ๒๐ เขาไม่เห็นด้วยกับวิธีการสอนแบบเก่า (Traditional Teaching) เขาเชื่อว่า การศึกษาควรดำเนินการตามแนวคิดการศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive Education) และควรให้เด็กเป็นศูนย์กลางของการศึกษา^๓ การคิดนั้นมีความสำคัญอย่างมากในปรัชญาการศึกษาของดิวอี้ เขาเสนอว่า บทบาทสำคัญของโรงเรียน คือ การเสริมสร้างความสามารถในการคิดของผู้เรียน และประการสำคัญ ความคิดต้องสัมพันธ์กับการลงมือปฏิบัติ เพราะหากไม่เชื่อมโยงกับการลงมือปฏิบัติ ความคิดมักจะกลายเป็นความคิดที่ไร้จุดหมาย ทักษะที่ได้รับการฝึกฝนโดยปราศจากการคิด ย่อมทำให้ผู้เรียนตกอยู่ในวังวนของพฤติกรรมซ้ำซากซึ่งเสี่ยงต่อการถูกชักนำหรือควบคุมโดยผู้อื่น และยิ่งไปกว่านั้น ข้อมูลที่ได้รับมา หากปราศจากการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณแล้ว ก็ไม่อาจกลายเป็นองค์ความรู้ที่แท้จริงได้ ด้วยเหตุนี้วิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง คือ การสอนให้รู้จักคิด เพราะการคิดเป็นวิธีการเรียนรู้อย่างชาญฉลาด ส่งเสริมการเติบโตของผู้เรียนอย่างแท้จริง^๔

อย่างไรก็ดี ดิวอี้กล่าวถึงความคิดและการคิดในผลงานสำคัญของเขา ๒ เล่ม คือ Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education และ How We Think ระบุว่า ความคิดมี ๒ ความหมาย คือ (๑) ความคิด หมายถึง เรื่องราวที่คิดนึกแล้วไหลผ่านเข้ามาในหัวของเรา และ (๒) ความคิด หมายถึง การจินตนาการเรื่องราวแต่ไม่ได้ต้องการค้นหาข้อเท็จจริง^๕ ส่วนการคิดมี ๒ ความหมายเช่นเดียวกัน คือ (๑) การคิด หมายถึง การตั้งคำถามต่อความเชื่อ การพิจารณาตรวจสอบความเชื่ออย่างจริงจังด้วยการค้นหาหลักฐานมาพิสูจน์ความเชื่อนั้น มีชื่อเรียกว่า การสะท้อนคิด (Reflection)^๖ หมายความว่า เมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งยังไม่ชัดเจนและน่าสงสัย การสะท้อนคิดมีบทบาทในการแสวงหาข้อสรุปผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ที่มีเป้าหมายโดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างรอบคอบ^๗ และ (๒) การคิด หมายถึง การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พยายามทำกับผลที่เกิดขึ้นตามมา มีชื่อ

^๓ Aliya Sikandar, “John Dewey and His Philosophy of Education”, *Journal of Education and Educational Development*, Vol. 2 No. 2 (December 2015): 191.

^๔ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), pp. 152-153.

^๕ John Dewey, *How We Think*, (Monee in the USA: n.p., 2024), pp. 5-6.

^๖ Ibid, pp. 8-9.

^๗ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), pp. 147-148.

เรียกว่า การคิดในประสบการณ์^๘ ทั้งนี้ดิ๋วได้กล่าวถึงคุณค่าของความคิดไว้ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ความคิดเป็นหนทางที่ทำให้สิ่งมีชีวิตไม่กระทำตามแรงกระตุ้นหรือความเคยชิน ตัวอย่างเช่น เมื่อจะเกิดฝนตก สิ่งมีชีวิตที่ไม่มีความคิดอย่างเช่นสัตว์ อาจจะเข้าโพรงไม้เพราะถูกกระตุ้นโดยสิ่งเร้าคือฝน แต่สิ่งมีชีวิตที่มีความคิดอย่างมนุษย์ เมื่อสังเกตข้อเท็จจริงบางอย่างและเข้าใจว่า ฝนกำลังจะตก มนุษย์จะเริ่มเตรียมการปลูกเมล็ดพันธุ์ พรุนดิน เพื่อการดำรงชีพในอนาคต (๒) ความคิดทำให้มนุษย์สร้างและจัดระเบียบสิ่งต่าง ๆ เพื่อรับมือกับสิ่งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ตัวอย่างเช่น คนป่าเถื่อนที่เคยประสบอุทกภัยอาจจะรู้ว่า สิ่งนี้เป็นสัญญาณอันตราย แต่คนเมืองที่มีอารยธรรมจะพยายามคิดค้นหาวิธีการรับกับอุทกภัย เช่น การติดตั้งท่อนเตือนภัย การสร้างกำแพงกันน้ำรอบเมือง และ (๓) ความคิดทำให้สิ่งมีชีวิตรับรู้วัตถุทางกายภาพแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น สิ่งมีชีวิตที่ไม่มีความคิดอย่างเช่นสัตว์ อาจจะเข้าใจว่า แก้วคืออะไร ใช้ประโยชน์อย่างไร แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอย่างมนุษย์ที่มีความคิด โดยจะรู้ว่าแก้วเป็นท่อน้ำที่หักพังคุกคาม^๙ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ดิ๋วให้ความสำคัญกับการคิดเป็นอย่างมาก เพราะความคิดทำให้มนุษย์ไม่กระทำตามความเคยชิน มีสติปัญญาในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ในชีวิต แตกต่างจากสัตว์ และประการสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ดิ๋วให้ความสำคัญกับการคิดในกระบวนการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังนั้น ในบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงมีเป้าหมายที่จะศึกษาวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิ๋ว

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “ปรัชญาวิธีการสอนโดยบูรณาการจากพิพัฒนาการนิยมนาทางการศึกษาและพุทธปรัชญา” สำหรับประเด็นที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้ คือ วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิ๋ว

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีเป้าหมายเพื่อศึกษาวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิ๋ว เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษาและวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิ๋ว จากงานเขียนต่าง ๆ ของจอห์น ดิ๋ว ได้แก่ How We Think, Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education, my pedagogic creed, Experience and Education, psychology and social practice และงานเขียนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ ต่อจากนั้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของ จอห์น ดิ๋ว มีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

๑. จุดมุ่งหมายทางการศึกษาในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิ๋ว

^๘ Ibid, p. 144.

^๙ John Dewey, *How We Think*, (Monee in the USA: n.p., 2024), pp. 15-18.

ปรัชญาการศึกษา หมายถึง ปรัชญาที่มีความสนใจในการวิเคราะห์และตั้งคำถามต่อแนวคิดทางการศึกษา^๑ ดิวอี้กล่าวว่า การศึกษาคือการสร้างประสบการณ์ใหม่อย่างต่อเนื่อง^๒ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การศึกษาควรอิงอยู่กับประสบการณ์ อย่างไรก็ตามแนวคิดของดิวอี้ ประสบการณ์ทุกอย่างไม่ได้เป็นการศึกษาที่เหมาะสมทั้งหมด เพราะบางประสบการณ์เป็นการศึกษาในทางที่ผิด ขัดขวางการเติบโตของผู้เรียน ฉะนั้น ประสบการณ์ในบริบทการศึกษานี้ จึงต้องเป็นประสบการณ์ที่ส่งเสริมการเติบโตของผู้เรียนเท่านั้น^๓ ทั้งนี้มีเงื่อนไขว่า การส่งเสริมประสบการณ์แก่ผู้เรียน ควรสอดคล้องกับความต้องการหรือความสนใจของผู้เรียนด้วย^๔ เหตุผลที่ดิวอี้ให้ความสำคัญกับความสนใจ เนื่องจากดิวอี้มองว่า การศึกษาเริ่มต้นด้วยความเข้าใจ เชิงจิตวิทยาในศักยภาพ ความสนใจและนิสัยของผู้เรียน^๕ หากไม่เข้าใจในสิ่งเหล่านี้ การศึกษาของผู้เรียนจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทาง ผู้เรียนเกิดความขัดแย้งและแตกแยกกับครู ในทางกลับกัน หากเข้าใจสิ่งเหล่านี้ การศึกษาของผู้เรียนจะมีพลัง ผู้เรียนให้ความร่วมมือในกระบวนการเรียนรู้^๕ อย่างไรก็ดี เมื่อสำรวจจุดมุ่งหมายการศึกษาในงานเขียนของดิวอี้ พบว่า ชีวิตคือการพัฒนาและการพัฒนาการเติบโต คือชีวิต กระบวนการศึกษาไม่มีจุดสิ้นสุดนอกเหนือจากตัวเอง หมายความว่า การศึกษามีจุดมุ่งหมายในตัวเอง^๖ ในแง่นี้ ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างสรรค์ประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องจนกว่าชีวิตจะสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของดิวอี้ที่ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการของการดำรงชีวิต ไม่ใช่เพียงการเตรียมตัวเพื่อการใช้ชีวิตในอนาคต (education is a process of living and not a preparation for future living)^๗

๒. วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้

วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ มี ๒ วิธีดังนี้

๒.๑ การสอนแบบสะท้อนคิด การสะท้อนคิด (Reflection) หมายถึง การไตร่ตรองพร้อมกับตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อ ยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้นด้วยหลักฐาน อย่างไรก็ดี ดิวอี้อธิบายความหมายของคำว่า ตรรกะ (Logic) ไว้ ๓ ลักษณะ ดังนี้ (๑) ตรรกะ ในความหมายกว้าง หมายถึง กระบวนการคิดที่ลงท้ายด้วยบทสรุป โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องหรือความผิดพลาดของข้อสรุป (๒) ตรรกะ ในความหมายที่แคบที่สุด หมายถึง การสรุปที่เกิดจากสมมติฐานและได้รับการพิสูจน์มาแล้วว่าเป็นจริง (๓) ตรรกะ ในความหมายที่เน้นการใช้งาน หมายถึง การคิดอย่าง

^๑ Nel Noddings, *Philosophy of Education*, 4thed, (New York: Routledge, 2018), p. 1.

^๒ John Dewey, *my pedagogic creed*, (Whithorn: Anodos Books, 2018), p. 12.

^๓ John Dewey, *Experience and Education*, (New York: the Free press, 2015), p. 25.

^๔ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), pp. 106-107.

^๕ John Dewey, *my pedagogic creed*, (Whithorn: Anodos Books, 2018), p. 4.

^๕ Ibid, p. 3.

^๖ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), pp. 49-50.

^๗ John Dewey, *my pedagogic creed*, (Whithorn: Anodos Books, 2018), p. 5.

เป็นระบบรอบคอบ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่แม่นยำและเพื่อหลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งความหมายนี้ใกล้เคียงกับการสะท้อนคิด (Reflection) ที่หมายถึง การพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้านเพื่อทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้^๑ องค์ประกอบของการสะท้อนคิดตามแนวคิดของดิวอี้ มี ๒ ประการ ได้แก่ (๑) ความไม่มั่นใจหรือความเคลือบแคลงสงสัยต่อความเชื่อ (๒) การตรวจสอบ การพิสูจน์ความเชื่อนั้นด้วยการค้นหาหลักฐานและข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้น^๒ ในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่า การสะท้อนคิดมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้ความเชื่อมีความเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะสามารถยืนยันความถูกต้องหรือความผิดพลาดได้ด้วยหลักฐาน

ดิวอี้กล่าวว่า การสะท้อนคิดมีลักษณะดำเนินไปในสองแนวทางหลัก ได้แก่ (๑) การไต่ตรองจากข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่แยกส่วนกันเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ และ (๒) การย้อนกลับจากภาพรวมของสถานการณ์ไปสู่การทบทวนและจัดระเบียบข้อเท็จจริงเพื่อตรวจสอบข้อมูล แนวทางแรกเป็นกระบวนการอุปนัย (Induction) ซึ่งเริ่มต้นจากข้อมูลเฉพาะไปสู่ข้อสรุปทั่วไป ส่วนแนวทางที่สองเป็นกระบวนการนิรนัย (Deduction) ซึ่งเริ่มต้นจากข้อสรุปหรือแนวคิดกว้าง ๆ แล้วดำเนินการตรวจสอบข้อมูลเฉพาะ กระบวนการอุปนัยและนิรนัยทั้งสองนี้ทำงานร่วมกันเพื่อให้การคิดมีความสมบูรณ์และรอบคอบ นอกจากนี้ จอห์น ดิวอี้ ยังชี้ให้เห็นว่า ไม่เพียงเฉพาะการสะท้อนคิดเท่านั้นที่ต้องใช้กระบวนการอุปนัยและกระบวนการนิรนัย แม้การคิดอย่างมีระบบ (Systematic Thinking) ซึ่งมีระดับที่สูงกว่าการคิดพื้นฐานทั่วไป ก็ดำเนินไปในสองทิศทางเช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีการตั้งข้อเสนอหรือสมมติฐานใหม่ ๆ ซึ่งเป็นลักษณะของการค้นพบเชิงอุปนัย (Inductive Discovery) และมีการตรวจสอบข้อเสนอหรือสมมติฐานด้วยข้อมูล ซึ่งเป็นลักษณะของการพิสูจน์เชิงนิรนัย (Deductive Proof)^๓

ดิวอี้กล่าวว่า ในปัจจุบันมีแนวคิดที่แพร่หลายว่า ช่วงวัยเด็กยังไม่สามารถพัฒนาทักษะการสะท้อนคิดหรือการไต่ตรองได้อย่างเต็มที่ เพราะช่วงวัยเด็กถูกเข้าใจว่า เป็นระยะของการเจริญเติบโตทางระบบประสาทสัมผัส การควบคุมการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อ และการพัฒนาด้านความจำ เมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่นจึงเริ่มปรากฏความสามารถในการใช้เหตุผลและการคิดอย่างมีระบบได้อย่างชัดเจนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะการคิดเริ่มต้นตั้งแต่วัยทารก ตัวอย่างเช่น ลูกบอลหาย เด็กเล็กจะเริ่มคิดหาวิธีการได้มาซึ่งลูกบอลและเริ่มทำตามวิธีนั้นผ่านการลองผิดลองถูก แม้ช่วงวัยรุ่นจะมีประสบการณ์มากขึ้น แต่กระบวนการคิดเป็นเพียงการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวันเท่านั้น ซึ่งไม่แตกต่างจากเด็ก ดังนั้น การพัฒนาให้เด็กมีทักษะการสะท้อนคิด มีความละเอียดรอบคอบ และการคิดเชื่อมโยงได้ ควรเริ่มพัฒนาตั้งแต่ช่วงต้นของชีวิตพร้อมจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง เมื่อทำได้เช่นนี้ เด็กหรือผู้เรียนจะได้รับเสรีภาพที่แท้จริง (Genuine Freedom) ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรองเรื่องราวอย่างรอบคอบรอบด้าน มีจิตใจอยู่กับเรื่องราวที่กำลังครุ่นคิดพิจารณา ตัดสินว่าถูกต้องหรือผิดพลาดบนพื้นฐานของข้อมูลที่เพียงพอ^๔ อย่างไรก็ตามเนื่องด้วยระดับความคิดระหว่างเด็กและผู้ใหญ่มีความแตกต่างกัน ครูหรือพ่อแม่ควรคำนึงถึงความเหมาะสมในการฝึกฝนการสะท้อนคิดด้วย^๕

^๑ John Dewey, *How We Think*, (Monee in the USA: n.p., 2024), pp. 47-48.

^๒ Ibid, p. 11.^๔

^๓ Ibid, pp. 65-67.

^๔ Ibid, pp. 55-56.

^๕ John Dewey, *psychology and social practice*, (GlobalGrey, 2018), p. 3

จะสังเกตได้ว่า การสอนให้ผู้เรียนสะท้อนคิด ชี้ให้เห็นว่า ดิไวได้พยายามออกแบบวิธีการสอนแบบสะท้อนคิดให้อิงกับประสบการณ์เพื่อส่งเสริมการเติบโตของผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายการศึกษาของเขาดังกล่าวข้างต้น หมายความว่า เมื่อครูจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนการสะท้อนความคิด ฝึกฝนให้ผู้เรียนตรวจสอบความเชื่อและข้อเท็จจริงด้วยการหาหลักฐานมายืนยันหรือหักล้างความเชื่อ หรือข้อเท็จจริงนั้น นั่นคือครูได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการตรวจสอบสิ่งต่าง ๆ ไม่เชื่อถือข้อมูลโดยง่าย

๒.๒ การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ ประสบการณ์ (Experience) หมายถึง การที่บุคคลได้สัมผัส รับรู้ หรือเผชิญกับเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งโดยตรง ซึ่งเหตุการณ์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่ยังส่งผลกระทบย้อนกลับมาหาตัวบุคคลด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เมื่อเราได้ลงมือกระทำบางสิ่งต่อโลก และโลกก็มีปฏิกิริยาตอบกลับต่อการกระทำนั้น ความสัมพันธ์สองทางนี้เองคือ แก่นแท้ของประสบการณ์^๒ ดิไวกล่าวว่า ไม่มีประสบการณ์ใดจะมีความหมายอย่างแท้จริง หากปราศจากกระบวนการคิด เนื่องจากทุกประสบการณ์ล้วนต้องลองผิดลองถูก ในทางจิตวิทยามักเรียกว่า การเรียนรู้ผ่านความผิดพลาด กล่าวคือ เมื่อเราลงมือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วไม่สำเร็จ ก็จะพยายามปรับเปลี่ยนแนวทางและลองสิ่งใหม่ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งพบวิธีที่ให้ผลลัพธ์ที่ดีและเลือกใช้วิธีนั้นซ้ำเมื่อพบสถานการณ์คล้ายกันในอนาคต อย่างไรก็ตาม บางประสบการณ์เป็นเพียงแค่การหมุนวนอยู่ในวัฏจักรของการลองผิดลองถูก โดยที่ยังไม่ได้เข้าใจว่าทำไมจึงเกิดผลเช่นนั้น กล่าวคือ ยังไม่สามารถมองเห็นกลไกหรือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรากับสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาได้อย่างชัดเจน ในทางกลับกัน หากเราสามารถสังเกต วิเคราะห์ และเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างเหตุและผล ระหว่างการกระทำกับผลลัพธ์อย่างรอบด้าน ก็จะช่วยให้เราคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแม่นยำมากยิ่งขึ้น กระบวนการในการสืบค้นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่กระทำกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเครื่องบ่งชี้อย่างชัดเจนว่ามีการคิดแฝงอยู่ภายในกระบวนการลองผิดลองถูก ยิ่งเราใช้กระบวนการคิดมากขึ้นเท่าใด ประสบการณ์ที่ได้ก็จะมีคุณค่า และนำไปสู่การเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น การคิดยังทำหน้าที่กำกับการกระทำให้ดำเนินไปอย่างมีจุดหมายชัดเจน ไม่ใช่แค่กระทำไปอย่างไร้ทิศทางหรือตามแรงกระตุ้นเพียงชั่วขณะ^๓

ดิไวชี้ว่า ในทางทฤษฎีและการปฏิบัติด้านการศึกษา มักมีแนวโน้มที่จะแยกการคิดออกจากประสบการณ์ หลายคนเชื่อว่าความสามารถในการคิดสามารถพัฒนาได้โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ ส่งผลให้ประสบการณ์ถูกลดทอนเหลือเพียงการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ในขณะที่การคิดกลับถูกยกให้เป็นกิจกรรมระดับปัญญาชั้นสูง จนในที่สุดนำไปสู่การแยกวิชาคณิตศาสตร์ออกเป็นสองแขนง ได้แก่ คณิตศาสตร์บริสุทธิ์ ซึ่งเน้นการใช้เหตุผลล้วน ๆ และคณิตศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งเน้นการใช้งานในสถานการณ์จริง อย่างไรก็ตาม ดิไวไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกเช่นนี้ เขาเสนอว่า ประสบการณ์หรือสถานการณ์เชิงประจักษ์ (Empirical Situation) เป็นจุดตั้งต้นของการคิด เพราะเมื่อคนเราพยายามทำบางสิ่งบางอย่าง ผลที่เกิดขึ้นจะย้อนกลับมากระตุ้นให้เกิดการพิจารณา ทบทวน หรือไตร่ตรองเสมอ ด้วยเหตุนี้ ดิไวจึงเสนอว่า ครูควรออกแบบการเรียนการสอนให้สามารถปลูกฝังความคิดของผู้เรียนผ่านสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและใช้ความคิดในการจัดการกับสิ่งที่เผชิญอยู่จริง ๆ ตัวอย่างเช่น การสอนวิชาคณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ฟิสิกส์ หรือภาษาต่างประเทศ ควรมุ่งเน้นไปที่การกระตุ้นให้

^๒ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), p. 139.

^๓ Ibid, pp. 144-146.

ผู้เรียนใช้ความคิด ตั้งคำถาม และสังเกตสิ่งรอบตัว ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งนี้ ดิวอี้ได้เตือนว่า สถานการณ์เชิงประจักษ์ที่จะช่วยกระตุ้นความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรเป็นสิ่งที่ผู้เรียนยังไม่รู้มาก่อน สามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ และไม่ควรเป็นกิจกรรมที่ซ้ำซาก หรือยากเกินระดับความสามารถของผู้เรียน^๒

จะเห็นได้ว่า การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ ผู้เรียนจะได้ฝึกฝนใช้ความคิดในสถานการณ์จริงตามที่ครูมอบหมาย กล่าวได้ว่า ดิวอี้ได้ออกแบบวิธีการสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ทั้งนี้เพื่อการเติบโตของผู้เรียน

อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างสรรค์ประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เราจะสังเกตเห็นได้ว่าวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนล้วนถูกออกแบบเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษา

๕. อภิปรายผล

ผลการวิจัยวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของ จอห์น ดิวอี้ พบว่าจุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างสรรค์ประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องจนกว่าชีวิตจะสิ้น วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน มี ๒ วิธี ได้แก่ (๑) การสอนแบบสะท้อนคิด พบว่า การสะท้อนคิด (Reflection) หมายถึง การไตร่ตรองพร้อมตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อ ยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้นด้วยหลักฐาน องค์ประกอบของการสะท้อนคิดตามแนวคิดของดิวอี้ มี ๒ ประการ ได้แก่ ความเคลือบแคลงสงสัยต่อความเชื่อ และการพิสูจน์ความเชื่อนั้นด้วยการค้นหาหลักฐานและข้อมูลเพื่อยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้น อย่างไรก็ตาม ในการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการสะท้อนคิด ควรเริ่มพัฒนาตั้งแต่ช่วงต้นของชีวิตพร้อมจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง เมื่อทำได้เช่นนี้ เด็กหรือผู้เรียนจะได้รับเสรีภาพที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม ตามมุมมองของผู้วิจัย การที่ครูฝึกฝนให้ผู้เรียนสะท้อนคิด ตรวจสอบความเชื่อด้วยการค้นหาหลักฐานเพื่อยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้นตั้งแต่เยาว์วัย จะช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านทักษะการสะท้อนคิดที่ดีแน่นอนว่า ทักษะการสะท้อนคิด ไม่ได้เกิดขึ้น ชั่วข้ามคืน แต่เป็นสิ่งที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นตามกาลเวลาของการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การที่ ดิวอี้เสนอให้ฝึกฝนการสะท้อนคิดแก่ผู้เรียนตั้งแต่เยาว์วัยจึงเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผลแล้วนอกจากนี้ ดิวอี้ยังเสนอให้จัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนการสะท้อนคิด ตามมุมมองของผู้วิจัย นับว่าเป็นข้อเสนอแนะที่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยให้การฝึกฝนการสะท้อนคิดเป็นไปอย่างราบรื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของวีรวิทย์ บุญส่ง และสุนทร อ่อนฤทธิ์ พบว่า การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด ส่งผลให้นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้รายวิชาวิธีวิทยาการสอนสังคมศึกษาในระดับที่ดีขึ้นกว่าก่อนเรียน^๓ นอกจากนี้การสอนแบบสะท้อนคิดในปรัชญาการศึกษาของดิวอี้ สอดคล้องกับคำกล่าวของนฤมล มารคแมน

^๒ Ibid, pp. 144-146.

^๓ วีรวิทย์ บุญส่ง และสุนทร อ่อนฤทธิ์, “ผลของการสอนแบบสะท้อนคิดต่อการตระหนักรู้การรู้คิดของนักศึกษาวิชาชีพครูในรายวิชาวิธีวิทยาการสอนสังคมศึกษา”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๘): ๑๓๕.

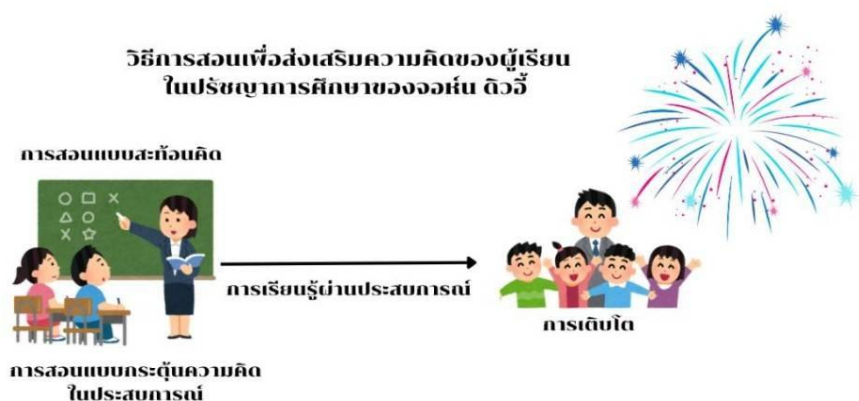

ที่ว่า กระบวนการแห่งความคิดแบ่งออกเป็น ๓ กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการแรก การคิดรวบรวมนยอด หมายถึง การทำความเข้าใจสิ่งหนึ่ง เช่น เห็นดอกไม้หลากหลายชนิด แต่ก็เข้าใจว่า นี่คือนกดอกไม้ กระบวนการที่สอง การพิจารณาเทียบเคียง หมายถึง การนำสองสิ่งมาเปรียบเทียบกันเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ เช่น นำคนกับสุนัขมาเปรียบเทียบกัน กระบวนการที่สาม การคิดหาเหตุผล หมายถึง การนำผลการพิจารณามาตัดสินว่า คนและสุนัขเป็น สิ่งมีชีวิตเหมือนกัน แต่คนไม่ใช่สุนัข และสุนัขก็ไม่ใช่คน^๒ และ (๒) การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ พบว่า ประสบการณ์ หมายถึง การที่บุคคลได้ลงมือกระทำบางสิ่งต่อโลก และโลกก็มีปฏิกิริยาตอบกลับต่อการกระทำ นั้น การคิดมีความสำคัญในประสบการณ์ เนื่องจากทำให้ประสบการณ์มีความหมายอย่างแท้จริง และประสบการณ์ นั้นเป็นจุดตั้งต้นของความคิด ดังนั้น ครูควรกระตุ้นความคิดของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดกระทำบางอย่างใน สถานการณ์เชิงประจักษ์หรือประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตประจำวัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การสอนคณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ฟิสิกส์ หรือภาษาต่างประเทศ ในโรงเรียน ควรเป็นไปเพื่อการกระตุ้นความคิดของผู้เรียน ส่งเสริมการลงมือ ปฏิบัติ ส่งเสริมการใช้ความคิดในการสังเกตต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติของผู้เรียน อย่างไรก็ตาม การมองของผู้วิจัย การส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ความคิดในสถานการณ์จริงตามที่ได้อีกกล่าวนั้น เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียน รู้จักแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เพราะทุกครั้งที่คุณเรียนใช้ความคิดในสถานการณ์จริง ผู้เรียนจะต้องค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา วางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา แน่นอนว่า หากผู้เรียนไม่ใช้ความคิดในสถานการณ์จริงตามที่กล่าวนั้นแล้ว นี้ การแก้ไขปัญหาของผู้เรียนในสถานการณ์จริงย่อมไร้ทิศทาง สอดคล้องกับแนวคิดการสะท้อนคิดในระหว่างการ กระทำ (Reflection-in-action) ของโดนัลด์ เอ. เชิน (Donald A. Schon) ที่ว่า การสะท้อนคิดในระหว่างการ กระทำ หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรองจุดที่เกิดปัญหา แล้วปรับเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติ หรือเปลี่ยนกรอบความคิดใน การมองปัญหา ตัวอย่างเช่น การสังเกตเห็นว่าประตูรั้วมีอาการโยกคลอน กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งคำถามใหม่ ว่า จะรักษาความตั้งฉากของประตูได้อย่างไร กระบวนการสะท้อนคิดนี้นำไปสู่การทดลองในสถานการณ์จริงทันที โดย ผู้ปฏิบัติจะเริ่มคิดค้นและลงมือทดสอบวิธีใหม่ ๆ การทดสอบดังกล่าวอาจประสบความสำเร็จให้ผลลัพธ์ตามความ ต้องการ หรืออาจเปิดให้ค้นพบข้อค้นพบใหม่ ซึ่งกลายเป็นจุดตั้งต้นของการสะท้อนคิดและการทดลองซ้ำอีกครั้งอย่าง ต่อเนื่อง^๒

^๒ นฤมล มารศรีแมน, **ตรรกวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๖๖๑), หน้า ๑๓-๑๔.

^๒ Donald A. Schon, **Educating the Reflective Practitioner**, (San Francisco: Jossey-Bass, 1987), pp. 28-29.

๖. องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ ๑ วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน ในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้

จากภาพข้างต้น สามารถอธิบายได้ว่า วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ มี ๒ วิธี ได้แก่ (๑) การสอนแบบสะท้อนคิด หมายถึง การฝึกฝนให้ผู้เรียนได้รู้จักพิจารณาไตร่ตรองตรวจสอบความเชื่อ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยการสืบเสาะค้นหาหลักฐานมายืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้น และ (๒) การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ หมายถึง การฝึกฝนให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดในการกระทำบางอย่างในสถานการณ์เชิงประจักษ์ วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน ๒ วิธีดังกล่าวนี้เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Learning by Doing) ซึ่งช่วยส่งเสริมการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

๗. สรุป

จากการศึกษาวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ สามารถสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างสรรค์ประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องจนกว่าชีวิตจะสิ้น ส่วนวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน มี ๒ วิธี ได้แก่ (๑) การสอนแบบสะท้อนคิด หมายถึง การฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาไตร่ตรองความเชื่อ ค้นหาหลักฐานเพื่อยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้น ทั้งนี้ครูจะต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการฝึกฝนการสะท้อนคิด พร้อมทั้งควรฝึกฝนผู้เรียนตั้งแต่วัยเยาว์ และ (๒) การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ หมายถึง การมอบหมายให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือทำการบางอย่างในสถานการณ์จริง พร้อมกับกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดในสถานการณ์จริงนั้น อย่างไรก็ดี วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน ๒ วิธีนี้ล้วนถูกออกแบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามประสบการณ์ของผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อการเติบโตของผู้เรียนนั่นเอง

๘. ข้อเสนอแนะ

๘.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. ครูควรออกแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการสะท้อนคิดและการคิดในประสบการณ์ตามปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ ผ่านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ผ่านโครงงาน (Project-Based Learning) การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning)

๒. ครูควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะการคิดในการแก้ไขปัญหาหรือใช้ความคิดในประสบการณ์

๘.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสะท้อนคิดกับผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้รายวิชาต่าง ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสอนแบบสะท้อนคิด

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบการสะท้อนคิดระหว่างจอห์น ดิวอี้และเปาโลแฟร์ในประเด็นความเหมือนและความแตกต่าง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

นฤมล มารคแมน. **ตรรกวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๖๖๑.
วีรวิชัย บุญส่ง และสุนทร อ่อนฤทธิ. “ผลของการสอนแบบสะท้อนคิดต่อการตระหนักรู้การรู้คิดของนักศึกษาวิชาชีพ
ครูในรายวิชาวิธีวิทยาการสอนสังคมศึกษา”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. ปีที่ ๑๙
ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๘): ๑๓๕-๑๕๐.

ภาษาอังกฤษ

Aliya Sikandar. “ John Dewey and His Philosophy of Education” . **Journal of Education and Educational Development**. Vol. 2 No. 2 (December 2015): 191 – 201.
Donald A. Schon. **Educating the Reflective Practitioner**. San Francisco: Jossey-Bass, 1987.
John Dewey. **My pedagogic creed**. Whithorn: Anodos Books, 2018.
John Dewey. **Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education**. New York: the Free press, 2015.
John Dewey. **Experience and Education**. New York: the Free press, 2015.
John Dewey. **How We Think**. Monee in the USA: n.p., 2024.
John Dewey. **Psychology and social practice**. GlobalGrey, 2018.
Nel Noddings. **Philosophy of Education**. 4th ed. New York: Routledge, 2018.

